

نظریه‌های جرم‌شناسی و بزهکاری (با تأکید بر شناخت اجتماعی)

تألیف

دکتر خدیجه ابوالمعالی

عضو هیأت علمی دانشگاه آزاد اسلامی

واحد رودهن

انتشارات ارجمند

دکتر خدیجه ابوالمعالی

نظریه‌های جرم‌شناسی و بزهکاری (با تأکید بر شناخت اجتماعی)

فروست: ۶۳۳

ناشر: انتشارات ارجمند با همکاری کتاب ارجمند

صفحه آرا: محبوبه دلجو

مدیر هنری: احسان ارجمند

سرپرست تولید: پروین عبدی

ناظر چاپ: سعید خانکشلو

چاپ و صحافی: سمارنگ

چاپ دوم، بهمن ۱۳۹۴، ۱۱۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۶-۲۵۵-۴

این اثر، مشمول قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ است، هر کس تمام یا قسمتی از این اثر را بدون اجازه مؤلف، ناشر، نشر یا پخش یا عرضه کند مورد پیگرد قانونی قرار خواهد گرفت.

www.arjmandpub.com

سرشناسه: ابوالمعالی الحسینی، خدیجه، ۱۳۴۴-
عنوان و نام‌پدیدآور: نظریه‌های جرم‌شناسی و بزهکاری (با
تأکید بر شناخت اجتماعی) / تألیف خدیجه ابوالمعالی.
مشخصات نشر: ارجمند، کتاب ارجمند ۱۳۸۹.
مشخصات ظاهری: ۲۵۶ ص، رقعی
شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۴۹۶-۲۵۵-۴
موضوع: جرم‌شناسی، جرم و جنایت، بزهکاری، تحلیل
رده‌بندی کنگره: ۲ الف ۲ / ف ۶۰۲۶ HV
رده‌بندی دیویی: ۳۶۴
شماره کتابشناسی ملی: ۱۹۴۸۹۸۲

مرکز پخش: انتشارات ارجمند

- دفتر مرکزی: تهران بلوار کشاورز، بین خ کارگر و ۱۶ آذر، پلاک ۲۹۲، تلفن: ۸۸۹۸۲۰۴۰
شعبه مشهد: ابتدای احمدآباد، پاساژ امیر، انتشارات مجد دانش، تلفن: ۰۵۱-۳۸۴۴۱۰۱۶
شعبه رشت: خ نامجو، روبروی ورزشگاه عضدی، تلفن: ۰۱۳-۳۳۳۳۲۸۷۶
شعبه بابل: خ گنج افروز، پاساژ گنج افروز، تلفن: ۰۱۱-۳۲۲۲۷۷۶۴
شعبه ساری: بیمارستان امام، روبروی ریاست تلفن: ۰۹۱۱-۸۰۲۰۰۹۰
شعبه کرمانشاه: خ مدرس، پشت پاساژ سعید، کتابفروشی دانشمند تلفن: ۰۸۳-۳۷۲۸۴۸۳۸

بها: ۱۵۰۰۰ تومان

با ارسال پیامک به شماره ۰۹۹ ۰۹۹ ۰۰۰ ۱۰۰۰ در جریان تازه‌های نشر ما قرار بگیرید:
ارسال عدد ۱: دریافت تازه‌های نشر پزشکی به صورت پیامک
ارسال عدد ۲: دریافت تازه‌های نشر روان‌شناسی به صورت پیامک
ارسال ایمیل: دریافت خبرنامه الکترونیکی انتشارات ارجمند به صورت ایمیل

فهرست مطالب

پیش‌گفتار	۶
فصل اول: نظریه‌های جرم‌شناسی و بزهکاری	۹
مقدمه	۹
نظریه‌های جرم‌شناسی	۱۲
۱: سطح اول	۱۲
نظریه تضاد	۱۴
نظریه احساس فشار	۱۵
نظریه‌های کنترل اجتماعی	۱۸
نظریه‌های فمینیستی	۲۳
۲: سطح دوم	۲۳
نظریه جرم‌شناسی محیطی	۲۴
نظریه فرصت افتراقی	۲۵
۳: سطح سوم	۲۶
نظریه همنشینی افتراق	۲۶
نظریه خرده فرهنگ بزهکاری	۲۸
نظریه یادگیری اجتماعی	۲۸
۴: سطح چهارم	۲۹
نظریه فعالیت روزمره	۳۰
نظریه انتخاب منطقی	۳۰
۵: سطح پنجم	۳۱
نظریه خنثی‌سازی	۳۴
نظریه یادگیری شناختی - اجتماعی	۳۷
جمع‌بندی و خلاصه مطالب	۳۷
فصل دوم: نظریه‌های تلفیقی در جرم‌شناسی	۴۰
مقدمه	۴۰
۱. نظریه تلفیقی برگس و اکرز	۴۱
۲. نظریه تلفیقی الیوت	۴۲

۴۲	..... نظریه تلفیقی تورنبری
۴۳	..... نظریه تلفیقی کاتالانو و هاوکینز
۴۸	..... الگوی تلفیقی لبلانس
۴۹	..... الگوی تلفیقی فرینگتون
۵۰	..... الگوی پیشنهادی تبیین رفتارهای پرخاشگرانه
۵۵	فصل سوم: شناخت اجتماعی و جرم
۵۵	..... مقدمه‌ای بر نظریه شناخت اجتماعی
۵۷	..... شناخت اجتماعی
۵۹	..... ۱. شناخت اجتماعی و مهارت‌های کنترل خشم
۶۰	..... ۲. شناخت اجتماعی و مهارت‌های حل مسئله اجتماعی
۶۰	..... ۳. شناخت اجتماعی و مهارت‌های ارتباطی
۶۱	..... ۴. شناخت اجتماعی و خودپنداری
۶۲	..... پژوهش‌هایی در مورد تأثیر عزت نفس بر بزهکاری
۶۵	..... ریشه‌های نظریه شناخت اجتماعی
۶۶	..... ۱. ریشه‌های نظریه شناخت اجتماعی در روان‌شناسی اجتماعی
۶۸	..... ۲. ریشه‌های نظریه شناخت اجتماعی در روان‌شناسی
۷۱	..... پژوهش‌هایی در مورد شناخت اجتماعی بزهکاران
۷۶	..... واژگان کلیدی نظریه یادگیری شناختی - اجتماعی
۷۶	..... ۱. یادگیری
۷۷	..... ۲. اجتماعی
۷۸	..... ۳. شناخت
۸۳	فصل چهارم: نقش طرحواره‌های ذهنی در سطوح مختلف شناخت اجتماعی
۸۳	..... طرحواره‌های ذهنی
۸۵	..... ۱. کارکرد طرحواره‌های ذهنی
۸۶	..... الف. نقش طرحواره‌های ذهنی در پردازش اطلاعات اجتماعی
۸۹	..... ب. نقش طرحواره‌های ذهنی در کنترل خشم
۹۰	..... پرخاشگری
۹۲	..... انواع پرخاشگری
۹۲	..... ۱. پرخاشگری کلامی در مقابل پرخاشگری غیرکلامی
۹۳	..... ۲. پرخاشگری مستقیم در مقابل پرخاشگری غیرمستقیم
۹۷	..... ماهیت پرخاشگری

ارتباط بین پردازش اطلاعات اجتماعی و رفتار پرخاشگرانه.....	۹۸
ج. نقش طرحواره‌های ذهنی در خودپنداری.....	۱۰۱
نظریه ناهمخوانی خود.....	۱۰۳
الف. حوزه‌های اساسی خود.....	۱۰۴
پژوهش‌هایی درخصوص حوزه‌های مختلف خود.....	۱۰۴
۱. تفاوت خودآیینه‌آل در نوجوانان عادی و بزهکار.....	۱۰۵
۲. تفاوت خودواقعی در بزهکاران و نوجوانان عادی.....	۱۰۶
۳. تفاوت خودبایدی در نوجوانان عادی و بزهکار.....	۱۰۸
ب. دو دیدگاه و چشم انداز اساسی درباره خود.....	۱۱۰
انواع ناهمخوانی خود.....	۱۱۱
پژوهش‌هایی در مورد توازن بین خودهای احتمالی در بزهکاران.....	۱۱۶
وضوح اهداف و طرحواره‌های خود در بزهکاران.....	۱۲۱
درونی شدن طرحواره‌های منفی خود در بزهکاران.....	۱۲۳
موانع حل مسئله.....	۱۳۳
تمایز حل مسئله و اجرای راه‌حل.....	۱۳۷
رابطه مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های حل مسئله مطابق الگوی مک‌فال.....	۱۳۸
محورهای مورد تأکید در آموزش مهارت‌های ارتباطی.....	۱۴۰
پژوهش‌هایی در مورد مهارت‌های حل مسئله اجتماعی در بزهکاران.....	۱۴۷
پژوهش‌هایی در مورد مهارت‌های ارتباطی در بزهکاران.....	۱۶۰
فصل پنجم: برنامه آموزشی به منظور ارتقاء شناخت اجتماعی بزهکاران.....	۱۶۵
مقدمه.....	۱۶۵
پژوهش‌هایی در مورد به‌کارگیری برنامه‌های آموزشی.....	۱۶۷
درمان‌های شناختی- رفتاری.....	۱۷۲
ویژگی‌های عمده رویکرد شناختی- رفتاری.....	۱۷۵
ارتباطات درونی افکار، احساسات و رفتار در رویکرد شناختی- رفتاری.....	۱۷۶
محورهای اساسی برنامه آموزشی به منظور ارتقاء شناخت اجتماعی بزهکاران.....	۱۸۲
۱. پیش نیازها.....	۱۸۲
۲. نظریه‌های راهنما.....	۱۸۳
۳. اصول و شیوه‌هایی که در تدوین برنامه آموزشی به کار گرفته.....	۱۸۶
۴. هدف از به‌کارگیری برنامه آموزشی.....	۱۹۲
۵. مراحل و مدت زمان اجرای برنامه آموزشی.....	۱۹۴
۶. تنظیم مجموعه‌ای از رهنمودهای اجرایی و آموزشی.....	۱۹۴
منابع.....	۲۴۲

پیش‌گفتار

تاکنون، برای تبیین جرم و انحرافات اجتماعی، نظریه‌های متعددی از سطح کلان تا خرد ارائه شده است که هر یک با تکیه بر عواملی خاص، از بی‌سازمانی اجتماعی گرفته تا عوامل فردی، علل جرم را توضیح و راهبردهای اصلاحی متفاوتی را ارائه داده‌اند. در این کتاب نظریه‌های مختلفی که جرم و انحرافات اجتماعی را در سطوح مختلف تبیین کرده‌اند، توضیح داده شده است. آشنایی با نظریه‌های مختلف می‌تواند در اتخاذ راهبردهای پیشگیرانه به متخصصان کمک کند.

این کتاب شامل پنج فصل است. در فصل اول به توصیف نظری جرم و بزهکاری و نظریه‌های جرم‌شناسی در سطوح مختلف پرداخته شده است. در مجموع در این کتاب برای توصیف رفتار مجرمانه، پنج سطح مجزا معرفی شده است. در سطح اول، هدف درک جرم به عنوان یک پدیده اجتماعی در مقیاس بزرگ است. نظریه تضاد^۱، نظریه احساس فشار^۲، نظریه‌های کنترل اجتماعی^۳ و نظریه‌های فمینیستی^۴ در این سطح از توصیف قرار گرفته‌اند.

در سطح دوم، اشکال مختلف جرم در توزیع‌های اجتماعی و فضایی متفاوت بررسی شده است. نظریه‌های محیطی^۵ و نظریه‌های فرصت افتراقی^۶ نماینده این سطح از توصیف هستند.

در سطح سوم، مکانیزم‌های مؤثر در ارتکاب جرم در بعضی از افراد و در جوامع معین مورد بررسی قرار گرفته است. در این سطح از توصیف فرآیند جامعه‌پذیری و آثار گروه بررسی می‌شود و هدف از آن درک نقش‌های اجتماعی و مطالعه آثار جامعه (خانواده، مدرسه و گروه‌های همسال) بر جرم و بزهکاری است. نظریه همنشینی افتراقی^۷، نظریه بزهکاری خرده‌فرهنگ‌ها^۸ و نظریه یادگیری اجتماعی^۹ به‌عنوان نماینده

-
1. Conflict theory
  2. Strain theory
  3. Social control theory
  4. Feminist theory
  5. Invironmental theory
  6. Differential opportanity theory
  7. Differential association theory
  8. Sub - cultural delinquency theory
  9. Social learning theory

در این سطح فرار می‌گیرند.

در سطح چهارم توصیف الگوهای جرم، انواع جرم، اهداف جرم و تغییرات آن تحلیل و بررسی شده است. نظریهٔ فعالیت روزمره^۱ و نظریهٔ انتخاب منطقی^۲ به‌عنوان نمونه، در این سطح بررسی شده‌اند.

در سطح پنجم توصیف، یعنی سطح فردی، تمرکز توصیف بر افراد مجرم است و هدف بررسی انواع رفتارهای فردی و عوامل روان‌شناختی و درونی مانند افکار، احساسات و نگرش‌ها و نقش آنها در وقوع جرم است و به‌عنوان نماینده در این سطح نظریهٔ خنثی‌سازی^۳، و نظریهٔ یادگیری شناختی-اجتماعی^۴ مورد بررسی قرار گرفته‌اند. در نظریهٔ یادگیری شناختی-اجتماعی عمدتاً بر نقش طراح‌های شناختی و پردازش اطلاعات اجتماعی در تبیین رفتارهای مختلف از جمله رفتارهای انحرافی تأکید شده است.

در فصل دوم، الگوهای تلفیقی جهت تبیین جرم و بزهکاری توضیح داده شده است. همهٔ نظریه‌های تلفیقی بر نقش یادگیری در رفتارهای انحرافی تأکید دارند. با توجه به این‌که مؤلف تأکید عمده‌ای بر اهمیت نظریهٔ شناخت اجتماعی در تبیین جرم دارد، در **فصل سوم**، ابتدا نظریهٔ شناختی-اجتماعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های محوری و مهم در تبیین جرم و بزهکاری توضیح داده شده است و سپس ریشه‌های این نظریه در روان‌شناسی، جامعه‌شناسی و روان‌شناسی اجتماعی بررسی شده است. در این فصل به منظور تبیین بهتر نظریهٔ شناختی-اجتماعی واژگان کلیدی آن نیز توضیح داده شده است.

در **فصل چهارم**، نقش طراح‌های ذهنی و پردازش اطلاعات اجتماعی در سطوح مختلف شناخت اجتماعی (بازنمایی‌های خود، یعنی "خودپنداری"، کنترل خشم، مهارت‌های ارتباطی و مهارت‌های حل مسئله اجتماعی سازگارانه و ناسازگارانه) توضیح داده شده است و بر کارکرد طراح‌ها و نقش آنها در حل مسئله و تصمیم‌گیری، درک خود و دیگران، قضاوت دربارهٔ خود و دیگران و کنترل هیجانات و

-
1. Routine activity theory
  2. Rational choice theory
  3. Neutralization theory
  4. Cognitive - social learning theory

تغییر رفتار تأکید شده است.

در فصل پنجم ضمن معرفی روش شناختی-رفتاری، یک برنامه آموزشی عملیاتی و ساختاریافته به منظور ارتقاء شناخت اجتماعی بزهکاران با استفاده از رویکرد شناختی-رفتاری، ارائه شده است.

خدیجه ابوالمعالی

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی

واحد رودهن